

№ 07 (600)
Люты 2016 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

bfk.by

У нумары:

- ☞ **Краязнаўца: Юрый Зялёвіч з Пружанаў –** стар. 3
- ☞ **Новая рубрыка: Стагоддзі Беларускай Культуры –** стар. 4
- ☞ **Рэканструкцыя: Полацкая ратуша –** стар. 5
- ☞ **Рэгіён: маршруты Уладзіміра Цвірко –** стар. 6

24 лютага – Аўлас,
лічыўся святам жывёлы

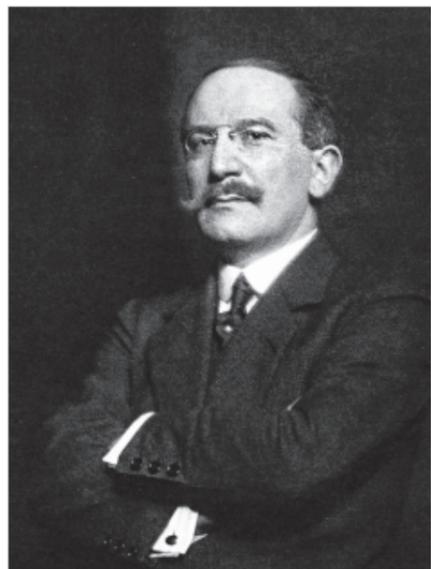
«Каля свята сем маразоў: тры напярэадні,
адзін на Уласа і тры пасля яго»

Фота Наталі КУПРЭВІЧ

На тым тыдні...

✓ 8 лютага ў Нацыянальным мастацкім музеі Рэспублікі Беларусь адкрылася **выстаўка Льва і Сяргея Гумілёўскіх «Скульптура»**. Гэты творчы тандэм існуе з 1990-х гг. Абодва мастакі, бацька і сын, працуюць разам, шмат у чым з'яўляюцца аднадумцамі.

✓ 9 лютага ў Нацыянальным мастацкім музеі адкрылася **выстаўка «Час і творчасць Льва Бакста (1866 – 1924 гг.)»**, прымеркаваная да 150-годдзя мастака.

Леў Бакст

Рашэннем Генеральнай канферэнцыі ЮНЕСКА 2016 год аб'яўлены годам Бакста, і ўпершыню ў Беларусі Нацыянальны мастацкі музей і Белгазпрамбанк прадстаўляюць выстаўку, прысвечаную нашаму земляку. На ёй – экспанаты з прыват-

ных, карпаратыўных і музейных збораў Беларусі, Латвіі, Літвы, Польшчы і Расіі, усяго больш за 200 працаў Л. Бакста і яго сучаснікаў, мастакоў легендарнага аб'яднання «Мир искусства»: Аляксандра Бенуа, Міхаіла Врубеля, Станіслава Жукоўскага, Ісаака Левітана і іншых.

✓ 9 лютага ў Літаратурным музеі Петруся Броўкі пачала працаваць **фотавыстаўка «Адна зямля – адна памяць»**, зладжаная з удзелам Студэнцкага этнаграфічнага таварыства і студыі «Пілігрым». Гэты праект пачаў вымалявацца ў этнаграфічных экспедыцыях па Беларусі. За некалькі гадзінаў размовы з людзьмі сталага веку даследчыкамі ўспрымалася квінтэсенцыя жыццёвай філасофіі і досведу чалавека, які пражыў амаль стагоддзе.

✓ 3 10 па 14 лютага ў Дзяржаўным літаратурным музеі Янкі Купалы ў межах XXIII Мінскай міжнароднай кніжнай выстаўкі-кірмашу адкрылася **выстаўка «У краіну гор і бурных рэк...»**. Яна стала часткай міжнароднага выставачнага праекта «Янка Купала. У дыялогу культур» і прысвечаная ўкладу Янкі Купалы ў развіццё беларуска-армянскіх культурных сувязяў, яго творчым стасункам з армянскімі літаратарамі Наіры Зар'янам, Марыэтай Шагінян, Гургенам Маары.

✓ 10 лютага ў мастацкай галерэі «Універсітэт культуры» адкрылася **выстаўка дзіцячай творчасці «Мир глазами ребёнка»** выхаванцаў дапаможнай школы-інтэрната № 7 г. Мінска. Там прадстаўлены працы дзяцей рознага ўзросту з асаблівасцямі развіцця. У мастацкіх творах, якія вызначаюцца разнастайнасцю і арыгі-

нальнасцю, знайшлі адлюстраванне ўяўленні дзяцей аб свеце і навакольнай рэчаіснасці.

✓ 11 лютага ў Нацыянальным гістарычным музеі Рэспублікі Беларусь адкрылася **міжнародная выстаўка «Радзівілы. Вялікая эпоха князёў»**. Гэта творчы праект шэрагу літоўскіх музеяў і Нацыянальнага гістарычнага музея Беларусі. Выстаўка з поспехам прайшла ў Літве, а зараз мы маем гонар прымаць яе ў Беларусі.

У экспазіцыі прадстаўлены рэдкія кніжныя выданні XVI – XVIII стст., галоўнае з якіх – Біблія, надрукаваная ў Брэсце ў 1563 г. на замову Мікалая Радзівіла Чорнага. Гэты экзэмпляр упершыню паказваецца ў Беларусі. Сярод экспанатаў з Літвы – вырабы мастацкага ліцця і кавальства, паліхромныя кафлі. Беларускі бок разам з іншымі экспанатамі прадставіць шэраг матэрыялаў з так званага «Трайчанскага архіва» – комплексу дакументаў XVI – XIX стст., назапашаных у слудкім Свята-Троіцкім праваслаў-

ным манастыры. Расшыфраваныя дакументальныя тэксты адлюстروўваюць разнастайныя бакі жыцця грамадства мінулых стагоддзяў. Большасць гэтых архіўных крыніцаў раней не выносілася на публічны агляд.

✓ 11 лютага Пасольства Украіны ў Беларусі арганізавала **выстаўку «З Украінай у сэрцы»** паводле пленэру беларускіх і ўкраінскіх мастакоў у зоне ваенных дзеянняў на Луганшчыне. У вандроўцы па месцах баёў і са сваімі працамі выставіліся перад запрошанай у Пасольства публікай мастакі Генадзь Драздоў, Тарас Носар (Украіна), Алесь Пушкін, Алесь Суша, Андрусь Такінданг, Алесь Цыркуноў.

✓ 11 лютага ў Дзяржаўным літаратурна-мемарыяльным музеі Якуба Коласа адбыўся **літаратурна-музычны вечар «Наталенне Радзімай»**, прымеркаваны да 65-годдзя з дня нараджэння паэта і празаіка, перакладчыка, мовазнаўцы і публіцыста

Міхася Пазнякова. Павіншаваць юбіляра прыйшлі калегі-літаратары Мікола Шабовіч, Уладзімір Мазго і іншыя, а ў выкананні акцёра тэатра і кіно, артыста музыка-гумарыстычнага жанру Сяргея Краўца прагучалі песні на словы паэта.

Нашы віншаванні

Сябры грамадскага аб'яднання «Беларускі фонд культуры» сардэчна віншуюць народнага артыста Рэспублікі Беларусь, мастацкага кіраўніка Дзяржаўнага акадэмічнага народнага хору Рэспублікі Беларусь імя Г.І. Цітовіча, старшыню грамадскага аб'яднання «Беларускі саюз музычных дзеячаў» Міхася Паўлавіча **ДРЫНЕЎСКАГА** з 75-годдзем з дня нараджэння, жадаюць яму добрага здароўя, новых вялікіх здзяйсненняў на ніве папулярнага народнай песеннай культуры.

Працягваем чытаць Шамякіна

Ветэран вайны Іван Шамякін – сапраўды народны пісьменнік, бо па яго творах можна прасачыць ваенную і паваенную гісторыю нашай краіны, адчуць душу народа. 95-гадовы юбілей І. Шамякіна стаў падзеяй, што закрунула сьвядомасць, духоўную сутнасць беларусаў. Юбілейны студзень прайшоў у бібліятэках Бярэзінскага раёна пад дэвізам «Каб не мялець душой – будзем чытаць Шамякіна»; штодзённа бібліятэкары ладзілі акцыі «Кожнаму наведніку – творы Шамякіна», «Перачытаем Шамякіна», «Кожны дзень – з кнігай Шамякіна». У вясковых бібліятэках цягам юбілейнага месяца звыш 900 асобнікаў твораў класіка выдадзены на рукі чытачам. Яны прызналіся, што па-новаму прачыталі яго раманы і апавесці.

Бліц-апытанне «Мой Шамякін» мясцовай інтэлігенцыі дазволіла вылучыць рэйтынгавыя творы пісьменніка. У аграгарадках Паплавы і Любушаны – раман «Вазьму твой боль», у аграгарадках Браздзец – «Атланты і карыятыды», у аграгарадках Пагост, Уша, Багушэвічы – ра-

ман «Сэрца на далоні». Паводле вынікаў бліц-апытання мясцовых кнігалюбаў у Паплаўскай, Лешніцкай і Пагосцкай бібліятэках прайшлі гадзіны шчырасці «Мой любімы твор Шамякіна». Сярод жыхароў аграгарадка Любушаны, дзе шмат перасяленцаў з Чарнобыльскай зоны, нямала прыхільнікаў рамана «Злая зорка». Настаўніца мясцовай СШ Наталля Цэдрык з гонарам адзначае, што аднайменны кінафільм паводле рамана «Вазьму твой боль» здымаўся на яе радзіме ў Ляхавіцкім раёне. Жыхары аграгарадка Багушэвічы ганарацца, што іх сьлыны зямляк, народны артыст Беларусі Валянцін Белавосцік выканаў адну з галоўных роляў у радыёпастаноўцы «Сэрца на далоні».

Тэатр Бярэзінскага раённага бібліятэкі «Жывая кніга» рэалізаваў калектыўныя мастацкія чытанні твораў І. Шамякіна цыкла «Літаратурныя шэдэўрыкі» ў школах і працоўных калектывах. Старшакласнікам былі прапанаваны «Шамякінскія сказанні пра каханне» паводле апавяданняў «Першае спатканне», «Непрыгожая»; малодшым школьнікі глядзелі інсцэніроўку апавядання

«Хітрунныя, або Падманныя цукеркі на ёлцы»; жаночым аўдыторыям даспадобы прыйшліся сюжэты цыклаў «Жаночая доля, як кветка ў полі», «Вайна. Жанчына. Каханне» (паводле апавесцяў «Ах, Міхаліна, Міхаліна», «Абмен», «Палеская мадонна», «Гандлярка і паэт», «Шлюбная ноч», драмы «Выгнанне блудніцы»).

Юбілейны месяц пад зоркай Шамякіна завяршыўся, аднак сустрэчы з творамі народнага пісьменніка будуць доўжыцца на Бярэзіншчыне ўвесь год. Да дня памяці воінаў-інтэрнацыяналістаў заяўлены тэатр маналога «Забраў Афганістан майго сына» паводле апавесці «Зона павышанай радыяцыі», да 30-годдзя катастрофы на Чарнобыльскай АЭС будзе падрыхтаваны тэатр маналога паводле рамана «Злая зорка», да дня сям'і – паводле драмы «І змоўклі птушкі». Тэатр «Жывая кніга» да дня пажылых людзей узновіць старонкі апавесці «Адведзіны» ўрамках акцыі «Нас усіх на міласэрнасць правярыць старасць».

Тамара КРУТАЛЕВІЧ,
загадчык аддзела маркетынгу
Бярэзінскай ЦБ

Сярод экспанатаў краязнаўчага музея, што знаходзіцца ў Старасельскай сярэдняй школе Віцебскага раёна, вялікую цікавасць у наведнікаў выклікаюць кнігі па гісторыі роднага краю, аўтарам якіх з'яўляецца кіраўнік музея, краязнаўца, педагог Маргарыта Юшкевіч. Цяпер іх 12. Апошняя – «И помнит мир спасенный...» – некалькі тыдняў таму выйшла з друку, а яе аўтар ужо рыхтуецца да напісання наступнай.

У аснове нядаўна выдадзенай – спісы воінаў, якія загінулі пад час вызвалення Старога Сяла ды іншых вёсак у гады Вялікай Айчыннай вайны. Складаецца спісы – справа досыць цяжкая, бо многія прозвішчы доўгі час знаходзіліся ў Падольскім цэнтральным ваенным архіве. Доступ быў адкрыты толькі пасля іх рассакрэчвання і размяшчэння ў інтэрнэце, дзе з'явіўся банк дадзеных «Мемарыял».

Як кажа аўтар выдання, апроч прозвішчаў тут апублікаваныя данасенні камандзіраў, дзякуючы якім можна даведацца пра асноўную біяграфію чырвонаармейца, як ён загінуў, быў пахаваны ці знік без вестак з-за таго, што не было магчымасці перанесці целы з поля бою. Так было, да прыкладу, у студзені-лютым 1944 года ў вёсках Куратнікі, Старое Сяло, Шат-

Шэсць тысяч герояў

рова, дзе цалкам загінула 40-я артылерыйская штрафная рота.

Маргарыта Дзмітрыеўна ўспамінае, як яна пазнаёмілася з сям'ёй з Казахстана, якая прыехала ўшанаваць памяць свайго дзеда. Ён у лютым 1944 года загінуў у вёсцы Куратнікі. Гэты населены пункт знаходзіўся непадалёк чыгункі і, як многія даваенныя паселішчы, у паваенныя гады так і не быў адноўлены. Унукі знайшлі імя

свайго дзеда на памятнай пліце, а потым захацелі пабачыць месца, дзе ён загінуў.

– Я так і не змагла паказаць ім брацкую магілу, бо яе не было. Вёска блізка падыходзіла да тэрыторыі, занятай немцамі, за ёй знаходзіўся лес. Калі пачыналася наступленне, нашы салдаты выходзілі з лесу і трапілі пад абстрэл. Падысці пахавальнай камандзе, каб іх сабраць,

магчымасці не было. Хоць спробаў было шмат, ніводная не завяршылася паспяхова. Усе абаронцы, якія аддалі тады сваё жыццё, засталіся ляжаць на зямлі. Сведкі ўспаміналі, што з надыходам зімы іх занесла снегам, і яны ператварыліся ў груды, якія служылі брустверам для салдатаў. А калі прыйшла вясна – зніклі. Таму ніякай магілы там не засталася, – расказвае краязнаўца.

Усяго на сямістах старонках змешчана шэсць тысяч біяграфіяў, унікальныя фотаздымкі, перададзеныя сваякамі салдатаў, схемы першапачатковых пахаванняў. Многія з іх даўно не існуюць, некаторыя былі разбураныя, а парэшткі перапахаваныя.

У зборы матэрыялаў аўтару дапамагалі яе вучні. Актыўны ўдзел бралі нашчадкі тых, хто ваяваў на тэрыторыі раёна. Сярод іх масквіч Аляксей Міронаў, з якім М. Юшкевіч пазнаёмілася, калі той шукаў звесткі пра свайго дзеда, Героя Савецкага Саюза Фёдара Ерзікава. Менавіта Аляксей Мікалаевіч прывёз схемы першых пахаванняў, якія пачаў знаходзіць у вайсковых данасеннях дывізіяў, што ваявалі на нашых землях, адшукаў шмат разбураных вёсак, у тым ліку Казака, Волкава, дзе ішлі баі і былі брацкія магілы.

Нягледзячы на тое, што дзясяткі тысячай сваякоў па ўсім свеце нарэшце змаглі даведацца пра сапраўдную гісторыю жыцця і смерці блізкіх, на дасягнутым М. Юшкевіч спыняцца не збіраецца. Ведаючы, якія дывізіі і войскі ваявалі на тэрыторыі Стараселля, прыблізна падлічыла, што ўсяго колькасць тых, хто тут загінуў, набліжаецца да лічбы 98 тысячай чалавек. Працягнуўшы даследаванні, яна менш чым за год адшукала яшчэ дзве тысячы салдатаў, якія ў гэтую кнігу не ўвайшлі.

Юлія ГАУРЫЛЕНКА, г. Віцебск

На маім сталі ляжыць невялічкая кніжачка Уладзіміра Пярвышына «Пружанскі палацык» (Мінск: Палымя, 1992). Аўтар пісаў свой гісторыка-архітэктурны нарыс, калі ствараўся праект рэстаўрацыі, калі быў «будынак у страшэннай занядбанасці. Зусім запушчаны парк». Сёння гэта ўжо ў мінулым, цяпер у палацыку знаходзіцца раённы краязнаўчы музей. Ён быў адкрыты ў 1999 г. і мае больш за 30 калекцыяў.

Музей-сядзіба «Пружанскі палацык» стаў сапраўдным грамадскім і навуковым цэнтрам, дзе праходзяць музычныя і літаратурныя вечарыны, сустрэчы з навукоўцамі, літаратарамі ды іншымі цікавымі людзьмі. Таксама ў раённым музеі праводзяцца міжнародныя навукова-практычныя канферэнцыі.

Бяру са свайго стала абласную газету «Народная трыбуна» (№ 2 за гэты год). Матэрыял па назвай «Жывыя чытанні» расказвае пра аднайменны праект, што распачаўся ў музеі. Здзіўляюся, колькі ж ідэяў, задумаў, праектаў «разбягаецца» адтуль на радасць насельнікам горада і раёна. І як жа не сказаць добрае слова пра кіраўніка гэтай культурнай установы – дырэктара музея-сядзібы «Пружанскі палацык» Юрыя Зялёвіча. Мне гэта лягчэй зрабіць, бо

«Я ад'езджаю ў далёкую дарогу...»

(да 40-годдзя музейшчыка і краязнаўцы Юрыя Зялёвіча)

часам я таксама бяру ўдзел у музейных мерапрыемствах, як і яшчэ адзін

энтузіяст раёна – пчалар і паэт Мікола Папека, які не раз узбагачаў музей сваімі рэчамі і знаходкамі, таксама як і народны майстар Беларусі Марыя Кулецкая. Да ўсяго дадам, што музей плённа жыве і сваімі славуцімі экскурсіямі па Пружанах і раёне.

У 2011 г. пабачыла свет мая кніга «Квадра творчасці, альбо Чатыры сшыткі», у якой некалькі радкоў я прысвяціў Ю. Зялёвічу. Як мне падаецца, ва ўсе часы быць дырэктарам музея – гэта значыць насамрэч быць і храбрым, і самахварным, і працавітым. Такім чалавекам, на мой погляд, і з'яўляецца Юрыя Сяргеевіч.

Ён нарадзіўся 18 лютага 1976 г. у Пружанах. Тут скончыў школу, далей вучыўся ў Брэсцкім дзяржуніверсітэце імя А.С. Пушкіна, у 1998 г. атрымаў дыплом. У тым жа годзе стаў супрацоўнікам «Пружанскага палацыка», з 2001 г. з'яўляецца дырэктарам. Ю. Зялёвіч – аўтар шэрагу ціка-

вых і моцных краязнаўчых, гістарычных і культуралагічных артыкулаў у мясцовым і рэспубліканскім друку, складальнік зборнікаў дакладаў з навукова-практычных канферэнцыяў, што былі праведзеныя па яго ініцыятыве і з яго ўдзелам.

Мне прыемна сказаць, што ў 2011 г. я атрымаў ад Ю. Зялёвіча збрашураваны зборнічак ягоных вершаў. Адзін з твораў пачынаўся так:

Я ад'езджаю ў далёкую дарогу,
У драбіны старыя запрагу
з'ялёнага каня...

Што і казаць, добра ад'ехаў Ю. Зялёвіч, каб мінулае зрабіць сучасным, чым ён і слаўны ды аўтарытэтны для іншых. З 40-годдзем вас, шануюны Юрыя Сяргеевіч! Вы маеце шчасце і радасць у працы, у сям'і, то няхай так будзе і далей. Здароўя, удачы і новых поспехаў вам і вашаму калектыву!

Міхась МАЛІНОЎСКИ

Беларускі фонд культуры і «Краязнаўчая газета» далучаюцца да словаў нашага аўтара і віншуюць сп. Зялёвіча з юбілеем. Плэну, дабрабыту і новых здзяйсненняў!

Віртуальная экскурсія

па Полацкім краязнаўчым музеі

Сёлета старэйшы музей Полацка – краязнаўчы – святкуе 90-годдзе. Музей, які спачатку знаходзіўся ў памяшканнях Сафійскага сабора, адчыніў дзверы для наведнікаў 26 снежня 1926 г. У яго калекцыі былі старажытныя манеты, зброя, кнігі, сляцікі паясы, але ўсе экспанаты былі страчаны пад час Вялікай Айчыннай вайны. У пасляваенны час экспазіцыю даваўся ствараць нанова, а музей размясціўся ў будынку былой лютэранскай кірхі, помніка архітэктурны XIX ст., дзе знаходзіцца і сёння. У 1967 г. на базе музея быў створаны Нацыянальны Полацкі гісторыка-культурны музей-запаведнік.

Гаршчок VIII–IX ст.

Цацкі-качачкі XII–XIII ст.

Цяперашняя экспазіцыя музея ахоплівае перыяд ад засялення тэрыторыі першымі жыхарамі і да пачатку Вялікай Айчыннай вайны, яна налічвае больш за 1,5 тысячы прадметаў. Краязнаўчы музей самага старажытнага горада Беларусі, дзе навукоўцы штогод праводзяць археалагічныя раскопкі, па праве можа ганарыцца сваёй калекцыяй археалагічных знаходак.

З росквітам Полацка як цэнтра Полацкага княства ў XI–XIII стст. значных поспехаў дасягнула рамесная вытворчасць – адзін з асноўных заняткаў гараджанаў. У экспазіцыі музея прадстаўлены лясны горшчок VIII–IX стст., знойдены ў 1962 г. вядомым археолагам Георгіем Штыхавым. Да X ст. ганчарны круг не ўжываўся, таму пасудзіна мае даволі простую форму: неакуратна абпаленыя тоўстыя сценкі з ледзве прыкметным арнаментам. Да вырабаў старажытных ганчароў адносяцца таксама дзве арнаментаваныя цацкі-качачкі з гліны шэрага колеру, якія датуюцца XII–XIII стст. Адна з іх – цацка-бразготка: унутры палага тулава перакатваецца невялікі прадмет і пры ўстрэванні выклікае шум. Цацка аздобленая паўкруглымі S-падобнымі ўвагнутасцямі і мае кляймо старажытнага майстра ў выглядзе чатырохканцовага крыжа, упісанага ў круг. Знаходка была зробленая Сяргеем Тарасавым у 1995 г. пад час раскопак на Верхнім замку. Абедзве цацкі прызначаліся для гульні, таму мелі ўтылітарнае значэнне, а цацка-бразготка, дзякуючы свайму гучанню, з'яў-

лялася сакральным прадметам з пэўным абрадавым сэнсам.

З гліны ў Полацку выраблялі таксама плінфу – шырокую і тонкую абпаленую цэглу. Попыт на яе быў абумоўлены актыўным храмавым будаўніцтвам у Полацку ў XI–XII стст. На паверхнях плінфы нярэдка можна сустрэць сляды ад пальцаў, адбіткі вострых прадметаў, клеймы, а таксама

Крэсіва XIII ст.

рэльефныя знакі, якія маглі быць як выпадковымі адмецінамі, так і спецыяльнымі штампамі мясцовых цагельнікаў для пазначэння прадукцыі. Адметна, што для полацкай плінфы характэрнае размяшчэнне знакаў пераважна на тычках (меншая з паверхняў цагліны). Упершыню на тэрыторыі сучаснай Беларусі плінфа была выкарыстаная пры ўзвядзенні полацкага Сафійскага сабора ў сярэдзіне XI ст. Адзін з узораў такой цэгля, знойдзены

Выстаўлены ў музеі прадметы – толькі частка вялікай археалагічнай калекцыі, што захоўваецца ў фондах Нацыянальнага Полацкага гісторыка-культурнага музея-запаведніка. Археалагічныя знаходкі даюць уяўленне аб тэхналогіях і высокім майстэрстве палачанаў, дзавяляюць пановаму паглядзець на пэўную гістарычную эпоху. Убачыць гэтыя ды іншыя экспанаты, пазнаёміцца з мінулым патрыярха беларускіх гарадоў – Полацка можна, наведаўшы музей, які знаходзіцца на вуліцы Ніжне-Пакроўскай, 11. Цікавая інфармацыя аб ім размешчана на сайце www.local.polotsk.museum.by. Музей заўсёды рады гасцям!

Юлія СТУДЗЕНІКІНА, г. Полацк

ў заходняй частцы сабора, выстаўлены ў краязнаўчым музеі.

Вывзначаліся разнастайнасцю вырабы полацкіх кавалёў. У XI–XIII стст. сярод рамеснікаў па апрацоўцы металаў налічвалася 16 спецыяльнасцяў. Найбольш складанымі вырабамі былі замкі, якія рабілі навяснымі, накладнымі, нерухомымі. У краязнаўчым музеі можна ўбачыць розныя тыпы ключоў: ключ ад навяс-нога замка, ключ-адмычка з двума зубамі ад накладнага замка, стрыжневы ключ з кальцом для падвешвання ад цыліндрычнага замка. Цікавая знаходка – ключ ад унутранага нерухомага замка 30-х гадоў XIII ст. Яго ажурны абадок нагадвае квадрат з крыжом пасярэдзіне. Падобны ромбава-крыжовы матыў «ключыкі» атрымаў распаўсюджанне ў беларускай арнаментыцы тканінаў, вядомай па этнаграфічных матэрыялах. Прадметамі з незвычайным для сучасных людзей прызначэннем сёння з'яўляюцца калачападобнае крэсіва XIII ст. для здабычы іскры, а таксама крыгаходны шып XII ст., які выкарыстоўвалі зімой для падкоўвання коней, каб пазбегнуць слізання.

Шырокае распаўсюджванне ў Полацку ў XI–XIII стст. мела апрацоўка скуры. Самая вялікая колькасць знаходак сярод скураных вырабаў прадстаўлены абутак. У музеі можна ўбачыць адну з дэталей скуранага абутку і фрагментаваны дзіцячы боцік XII–XIII стст. Увагу наведнікаў прыцягваюць скураныя ножны ад кінжала, якія выдатна захаваліся, і так званыя кашалькі. Апошнія па форме і канструкцыі былі прамакутнымі, акруглымі і сцяжымі, шыліся з аднаго або некалькіх кавалкаў скуры. Такія кашалькі-сумачкі служылі для пераноскі розных дробных рэчаў, былі футараламі для грабянёў. А вось манеты ў такіх кашальках, як правіла, не насілі, таму што на беларускіх землях чаканіць іх сталі значна пазней, у часы Вялікага Княства Літоўскага.

Сёлетні год у Беларусі абвешчаны Годам культуры. Па ўсёй краіне запланаваныя разнастайныя мерапрыемствы. Ёсць яны і ў планах Беларускага фонду культуры (у мінулым нумары «Краязнаўчай газеты» мы змясцілі праект асноўных накірункаў працы БФК).

На старонках жа нашага выдання цягам года мы плануем рэтраспектыўна паглядзець на папярэднія стагоддзі, паразважаць аб набытках пакаленняў беларусаў, пра захаванне скарбаў, іх памнажэнне ў наш час. Бо ж гісторыя нашае культуры налічвае не адзін год, не адно стагоддзе! Таму новую рубрыку мы й назвалі «Стагоддзі Беларускай Культуры». Бо яшчэ ў Х ст. у Полацку, адной з найстаражытных беларускіх дзяржаваў на тэрыторыі сучаснай Рэспублікі Беларусь, працавала Ефрасіння Полацкая; да распаўсюджвання асветы спрычынілася іншая князёўна – Рагнеда. На поўдні – у Тураўскім княстве – нёс агмень веры і адукацыі Кірыла Тураўскі. Неацэнны ўнёсак не толькі для беларусаў зрабіў Францыск Скарына, які сваімі перакладамі Бібліі на зразумелую мову людю паспалітага, сваімі прадмо-

вам-тлумачэннямі зрабіў Святое Письмо больш даступным нашым продкам. Так, у кожным стагоддзі мы знаходзем тое, што выкрышталізавала з насельніцкай тэрыторыі Беларускаю Нацыю.

Прамінулыя ідэі, лёсы мы паспрабуем разглядаць не толькі ў кантэксце даўніх падзеяў, але і паглядзім на іх уплыў на наступныя пакаленні, на дзень сённяшні. Вядома ж, паразважаем, як мы з вамі захоўваем і прадаўжаем высокія памкненні, традыцыі, дзеі Продкаў. Каб перадаць Беларускі Скарб наступнікам!

Пачнем жа рубрыку з ліста нашай чытачкі з Ганцавіччыны Ірыны Рудкоўскай пра беларускую мову. Бо ў аснове любой культуры ляжыць мова народа. У якой закладзены генетычны код, у якой адлюстраваны светапогляд пакаленняў, якая рэтранслюе паўсядзённае жыццё супольнасці, адлюстроўвае яго вербальна. Нездарма кожны захопнік імкнецца навязаць зняволенаму народу сваю мову, і з ёю – свой светапогляд. І беларусы тут не выключэнне, калі даводзілася адстойваць элементарнае права размаўляць па-свойму, жыць па-свойму, рабіць па-свойму, будаваць сваё.

адзеннем душы, называў яе святою, дадзенай нам Богам, і крыкам крычаў: «Не пакідайце ж мовы нашай беларускай, каб не ўмерлі!» Бо ведаў: знішчэнне народа пачынаецца са знішчэння яго мовы.

А будучага паэта Валянціна Таўлая ў 1925 годзе польскія ўлады выключылі са Слонімскай настаўніцкай семінарыі толькі за тое, што не адмовіўся ад беларускай нацыянальнасці і роднай мовы.

Вы скажаце: даўно гэта было. Дык вось гісторыя больш позняяга часу. Жыў у вёсцы Федзькавічы Жабінкаўскага раёна юнак. Пасля выдатнага заканчэння школы ён паступіў у Дзяржаўны інстытут замежных моваў. Дасканалы авалодаў нямецкай, захапіўся вывучэннем англійскай, італьянскай, французскай, польскай, на якіх свабодна мог гаварыць. Але вершы пісаў на беларускай мове. Яны друкаваліся ў раённай, абласной, рэспубліканскіх газетах, у перакладзе на рускую мову – у часопісе «Нёман». Вельмі высока ацаніў яго паэзію Рыгор Бардулін, які, з прычмокам цытуючы яго вершы, прыгаворваў: «Як ярка! Хораша! Зрокава!» Але... Але наступіў 1986 год. Васіля Гадульку запрасілі на рэспубліканскую літаратурную нараду ў Іслач. Там ён у ліку 27-і ўдзельнікаў нарады паставіў свой подпіс пад лістом М.С. Гарбачова ў абарону беларускай мовы. У жыццё паэта ўмяшаліся ідэалагічныя работнікі Брэсцкага аблвыканкама, якія выклікалі яго на суразмову ў Брэст, каб «выпряміць мозговыя извилины». Гадулька, чалавек вельмі сціплы, нават сарамлівы, вясковы інтэлігент, ранімы і далікатны, шчыры ў думках, памкненнях і ўчынках, безабаронны, замкнуўся ў сабе, аддаўся цяжэнню жыцця. Падрыхтаваны зборнік вершаў так і не ўбачыў свет пры яго жыцці. Большасць вершаў пайшла ў грубку. Паэт дачасна памёр.

А з якім замілаваннем пісаў пра сваю Радзіму – Беларусь і пра нашу мову вялікі

Адам Міцкевіч! Чытаючы лекцыі па славянскіх літаратурах у Каледж дэ Франс у Парыжы, ён гаварыў, што «ў беларускіх казках і песнях ёсць усё», а мову нашу называў «самай гарманічнай і з усіх славянскіх моваў найменш змененай»: «... гэта самая багатая і чыстая гаворка, якая ўзнікла даўно і цудоўна распрацаваная».

А. Міцкевіч сцвярджаў (і з ім пагадзіліся многія іншыя знакамітыя людзі), што беларуская мова – другая ў Еўропе па мілагучнасці і ўступае першынство толькі італьянскай мове.

26 студзеня 1990 года адбылася вельмі сур'ёзная падзея ў жыцці беларускага народа. У гэты дзень на XIV сесіі Вярхоўнага Савета БССР 11-га склікання быў прыняты закон, у якім запісана: «Дзяржаўнай мовай Рэспублікі Беларусь з'яўляецца беларуская мова». У прэамбуле гэтага Закона гаворыцца: «Кожная мова – неацэнны скарб, які належыць не аднаму народу, а ўсяму чалавецтву. Гонар і абавязак усіх – шанаваць родную мову, садзейнічаць яе развіццю і росквіту, паважліва ставіцца да моў іншых народаў».

Разам з усім светам 21 лютага мы адзначаем Міжнародны дзень роднай мовы. Яго па прапанове Бангладэш у 1999 годзе абвясціла ЮНЕСКА. У гэты дзень, адстойваючы сваё права вучыцца на роднай мове, загінулі пяць студэнтаў.

Вучоныя сцвярджаюць: энергія людзей размяркоўваецца пры дапамозе мовы, яна – інфармацыя, код, сігнал. Родная мова – сродак стабілізацыі грамадства. Яна зберагае энергію народа, абараняе межы любой краіны, стварае народ і яго будучыню. У старажытнасці гаварылі: «Чыя мова – таго і ўлада».

А вось ці стане яна мовай для будучых пакаленняў беларусаў – залежыць ад усіх нас.

Ірына РУДКОЎСКАЯ,
в. Хатынічы
Ганцавіцкага раёна

Чыя мова – таго і ўлада

Даўным-даўно нашая мова называлася стараславянскаю, пазней – старажытнарускаю і была мовай усіх усходніх славянаў. Нашая пісьменнасць захавалася на старажытных пячатках, крыжах, пасудзінах, камянях, на берасцяных граматах XIII – XIV стагоддзяў. У XII стагоддзі з'яўляюцца арыгінальныя беларускія творы, такія, як «Словы», казанні, павучанні, малітвы Кірылы Тураўскага, «Жыцце Ефрасінні Полацкай», зборнік візантыйскіх багасловаў – усе яны ўшаноўвалі беларускае слова.

Наша мова XIV – XVIII стагоддзяў ужо называлася старабеларускай. Яе развіццю спрыяла тое, што ў Вялікім Княстве Літоўскім, якое было сярэднявечнай беларускай дзяржавай, яна выконвала функцыю дзяржаўнай мовы. Кароль Ягайла і на польскім троне гаварыў па-беларуску.

Вялікі князь ВКЛ Альгерд, добра ведаючы нямецкую мову, з крыжацкімі пасламі размаўляў праз перакладчыка па-беларуску. На старабеларускай мове пісаліся княжацкія законы, і яе павінны былі ведаць усе, каго бралі на дзяржаўную службу.

Апошні росквіт беларускай мовы быў у першай палове XVI стагоддзя. Тады па-беларуску гаварылі гарады і мястэчкі, на беларус-

кай мове пісалі кнігі і службовыя паперы, яе выкарыстоўвала царква.

Шанаванне роднага слова, асабліва літаратурна-пісьмовай мовы, пайшло на спад, калі адбылося аб'яднанне ВКЛ з Польшчай (1569), калі беларускія землі апынуліся ў складзе Рэчы Паспалітай.

З XVI стагоддзя ад роднай мовы пачалі адракацца і падмяняць яе польскай найбольш заможныя і ўплывовыя грамадзяне княства, а ўжо з другой чвэрці XIX стагоддзя яны паспешліва пачалі пераходзіць на рускую мову.

А калі беларускія землі ўвайшлі ў склад Расіі, пасля

паўстання Кастуся Каліноўскага царскі ўрад у 1867 годзе забараніў беларускую мову. Тады многія беларускія кнігі так і не змаглі прабіцца праз цензуру. Напрыклад, так сталася з кнігамі класіка нашай літаратуры, удзельніка паўстання 1863 года пад кіраўніцтвам К. Каліноўскага Францішка Багушэвіча. Яго зборнікі «Скрыпка беларуская», «Беларускія апавяданні Бурачка», «Слоўнік беларускай мовы» так і не былі надрукаваныя і згубіліся ў сховах цензуры.

А ён жа, Ф. Багушэвіч, гэты вялікі патрыёт Бацькаўшчыны, лічыў родную мову

Жыццяпіс Ефрасінні Полацкай (рукапіс XVI ст.)

Помнік Кірылу Тураўскаму ў Мінску

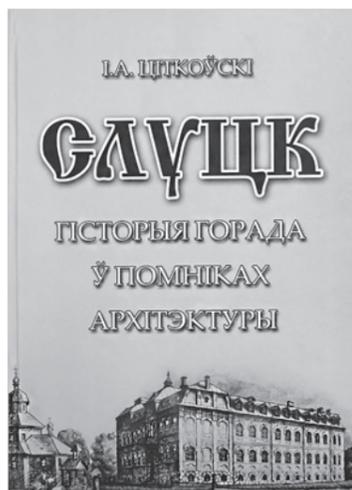

У бібліятэку «Краязнаўчай газеты»

СЛУЦК – У ПОМНІКАХ АРХІТЭКТУРЫ

Зялёта спаўняецца 900 гадоў з часу першага летапіснага ўпамінання горада Слуцка (Случэска). Згадзіцеся, паважны ўзрост. Праўда, сведчанняў гэтай паважнасці ў самім горадзе засталася вельмі мала. Старажытнае гарадзішча з-за праведзенага на ім будаўніцтва як помнік археалогіі ўжо не мае такой каштоўнасці, а тры самыя раннія архітэктурныя аб'екты адносяцца да XVIII стагоддзя. Між тым, беларускі археолаг, этнограф і краязнаўца Андрэй Снітка (1866 – 1920), які даследаваў случскую мінуўшчыну, пісаў: «Слуцк са сваімі старымі драўлянымі цэрквамі – гэта сапраўдны музей».

Мінула прыкладна сто гадоў з часу напісання гэтых

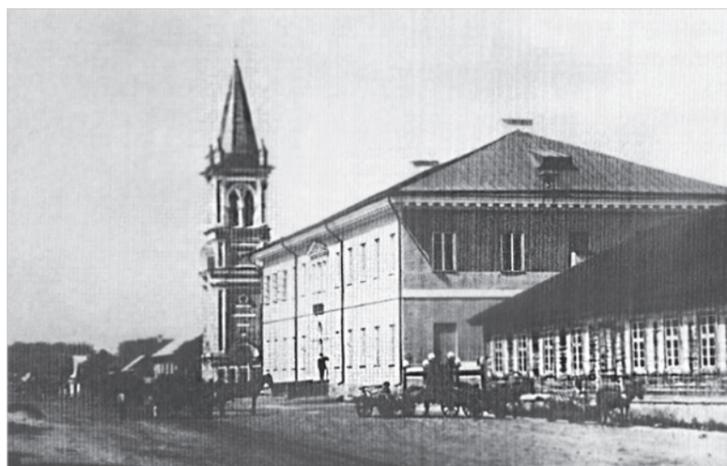

словаў. Што ад случкага музея не захавалася да нашага часу і па якіх прычынах? Якія

аб'екты гарадской архітэктурны ўпрыгожваюць адзін з найстаражытнейшых гарадоў Беларусі? Адказы на гэтыя і некаторыя іншыя пытанні можна атрымаць з кнігі «Слуцк. Гісторыя горада ў помніках архітэктурны», якую напрыканцы мінулага года выйшла ТДА «Смэтак» накладам 250 асобнікаў. Яе аўтар – Ігар Ціткоўскі, выкладчык Слуцкай дзіцячай мастацкай школы, даследчык гісторыі мастацтва і культуры Случчыны. На яго рахунку – кнігі «Мастакі і ўмельцы» (1995), «Помнікі архітэктурны Слуцка» (1997), «Храмы горада Слуцка. Мінуўшчына і сучаснасць» (2003), «Случчына. Уладары краю. X – XIX стагоддзі» (2004), «Мастакі Случчыны» (2006).

У новай кнізе І. Ціткоўскі расказвае пра помнікі архітэктурны Слуцка ад старажытнасці да нашага часу, прытым робіць гэта з прывязкай да гісторыі горада, Беларусі, лёсу асобаў, якія маюць дачыненне да таго ці іншага аб'екта. Напрыклад, як пра ансамбль Троицкага (Трайчанскага) і Ільінскага манастыроў, лютэранскую кірху, бальнічны комплекс, гімназію ці гарадскую электрастанцыю. Да таго ж матэрыялы ўдала дапаўняюць больш чым дзве з паловай сотні ілюстрацыяў: фотаздымкаў, малюнкаў, планаў. У дадатку да кнігі змешчаны выбраныя скарычаны пераказ на рускай і англійскай мовах, гістарычныя случскія тапонімы, імяны паказальнік, спіс ілюстрацыяў.

Ва ўводзінах да кнігі гаворыцца: «Праца мае краязнаўчы характар, яе мэтай з'яўляецца папулярнасацыялізацыя гісторыі

Панарама вуліцы Шырокай з будынкамі кальвінскага збору і мужчынскай гімназіі (пач. XX ст.)

горада, выхаванне пачуцця павягі да помнікаў гэтай гісторыі, у тым ліку архітэктурны». На мой погляд, І. Ціткоўскі новай кнігай зрабіў цудоўны падарунак случчанам, асабліва тым, хто неаб'якава да гісторыі горада, яго сучаснасці і будучыні. Так-так, і будучыні таксама, бо яна ў многім залежыць ад нашага стаўлення да помнікаў мінуўшчыны, ад таго, што мы пакінем сваім нашчадкамі. Каб у іх былі падставы сказаць: старажытны Слуцк мае такую архітэктурную спадчыну, якую заслугоўвае ўсёй сваёй гісторыяй.

Аўтар выказвае глыбокую падзяку свайму земляку – кіраўніку групы кампаній «Твоя столица» Уладзіміру Давідовічу, а таксама калектыву, які ён узначальвае, за спонсарскую падтрымку і дапамогу ў выданні кнігі. Застаецца дадаць, што

Троицкі манастыр на пач. XX ст.

рэцэнзентам кнігі «Слуцк. Гісторыя горада ў помніках архітэктурны» выступіў кандыдат мастацтвазнаўства Барыс Лазука.

Анатоль ЖУК, жыхар горада Слуцка

Галоўны мураваны корпус земскай бальніцы (2001 г.)

Паводле прывілея 1498 года на магдэбургскае права палачанам было загадана пабудаваць ратушу «на месцы годном». Верагодна, першая ратуша была ўзведзена пасля 1509 года на старым гандлёвым пляцы, што знаходзіўся на месцы пазнейшага езуіцкага калегіума (сучаснага полацкага ўніверсітэта). Выгляд яе не захаваўся.

Пасля ўзяцця Полацка Стэфан Баторый у 1580 годзе дзеля ўмацавання каталіцкай веры ажыццяўляе рэлігійную рэформу, запрашае ў горад езуітаў і па іх жаданні вызначае месцам пабудовы езуіцкага калегіума стары гандлёвы пляц. Пляц для гандлю пераносіцца на вольную дзялянку (пакінутыя могількі),

Полацкая ратуша

што належаць магістрату, бліжэй да Богаяўленскага манастыра (сёння гэта галоўная плошча горада). На яго паўднёвым баку будуюцца новыя ратуша, гандлёвыя рады і склады.

Паводле меркавання гісторыкаў, крыніцай для будучай рэканструкцыі знешняга выгляду гэтай ратушы з'яўляецца абраз святога Мікалая XVIII стагоддзя з фондаў Нацыянальнага Полацкага гісторыка-культурнага музея-запаведніка. Выява святога Мікалая змеш-

чаная на фоне горада з выразнай барочнай забудовай XVIII стагоддзя. З левага боку ад фігуры – высокая шмат'ярусная званіца, за якой святога – гарадская забудова, справа ўнізе – ратуша. Яна змешчаная за сцяной рынка. Трэба адзначыць: выява святога на фоне горада сведчыць, што Мікалай Цудатворца быў апекуном (патронам) Полацка. Верагодна, абраз гэтага святога, паводле існай на той час завяздзёнка, быў змешчаны і на будынку ратушы. Ідэю рэканструкцыі знешняга выгляду полацкай ратушы паводле абраза XVIII стагоддзя можна ўбачыць на другім малюнку (аўтары У. Цялежнікаў, У. Кляцоў).

У 1772 годзе пасля першага падзелу Рэчы Паспалітай Полацк увайшоў у склад Расійскай імперыі, але яшчэ некалькі дзясяткаў гадоў быў насычаны забудовамі эпохі Рэнесансу, у тым ліку ратушай, касцёламі і кляштарамі езуітаў, бернардзінцаў, францысканцаў, марыявітаў, базіліянаў ды іншых.

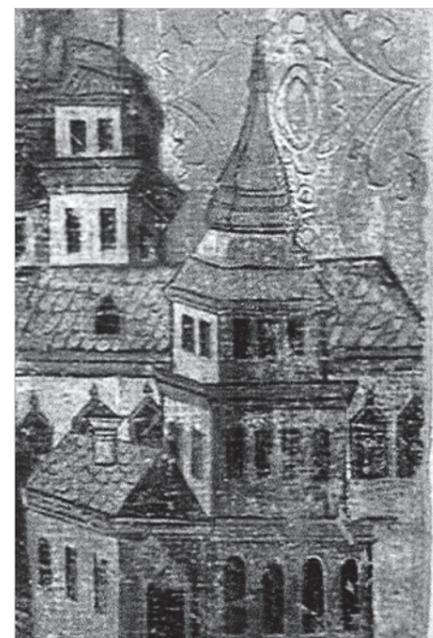
Полацкая ратуша праіснавала да другой паловы XVIII стагоддзя. У 1780 годзе на яе месцы быў узведзены дом

Абраз святога Мікалая

генерал-губернатар. А ў 1990 годзе, пад час археалагічнага нагляду за будаўніцтвам на яго тэрыторыі, археолаг Пятро Русаў зафіксаваў падмуркі трох розначасовых мураваных будынкаў, зробленых у тэхніцы рэнесанснай муроўкі.

Уладзімір ЦЯЛЕЖНИКАЎ

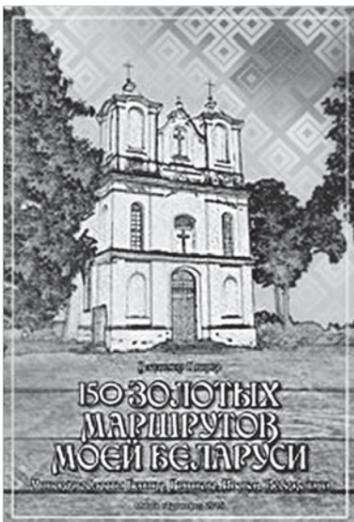
Ратуша: фрагмент абраза і рэканструкцыя

Зусім нядаўна шчаслівы лёс звёў мяне з Уладзімірам Цвірко – чалавекам, якім нельга не захапляцца, бо ён з ліку тых цягавітых і таленавітых беларусаў, хто можа і нараджаць ідэі, і ўвасабляць іх у жыццё. У. Цвірко – мастак-дэкаратар, этнограф, фатограф, падарожнік, краязнаўца, мецэнат, цудоўны сем'янін і суразмоўца. Я даведаўся пра яго праз інтэрнэт, патэлефанаваў яму. Уладзімір Андрэвіч запрасіў мяне ў госці на сваё лецішча, якое знаходзіцца ў вёсцы Хадакова непадалёк Мінска, і раскажаў пра сябе, сваіх бацькоў і сям'ю, паказаў свой музей.

Нарадзіўся У. Цвірко ў гарадскім пасёлку Мір у 1957 г. Яго бацька Андрэй Рыгоровіч працаваў будаўніком, меў залатыя рукі. У часы вайны ён дайшоў да Берліна, атрымаў 5 асколачных раненняў, за мужнасць быў узнагароджаны ордэнам Чырвонай Зоркі і шматлікімі медалямі. Прадкі Андрэя Рыгоровіча паходзілі з Заходняй Украіны. Маці Уладзіміра Вера Дзям'янаўна (дзявочае прозвішча Высоцкая) са старажытнага беларускага шляхецкага роду герба «Дрыя». Яна была вельмі адукаванай, добра малявала, вышывала і ведала чатыры мовы – польскую, яўрэйскую, татарскую і нямецкую. Працавала настаўніцай у пачатковай школе.

Уладзімір раскажаў, што ў час акупацыі яго маці хавала ў хаце двух яўрэйскіх дзяцей – хлопчыка і дзяўчынку. І некай перад адступленнем немцаў да яе зайшоў нямецкі афіцэр. Пабацькушы дзяцей, здагадаўся, хто яны, спытаў: «Юдэн?» і выйшаў з хаты. Маці вельмі перапужалася, бо маглі расстраляць і яе, і дзяцей, але, дзякуй Богу, немец аказаўся сумленным і не выдаў. Пасля вайны выратаваную дзяўчынку забралі сваякі, пра яе лёс больш нічога не вядома, а хлопчык Станіслаў вывучыўся і стаў дырэктарам Валгаградскага трактарнага завода і часта наведваў сям'ю сваёй выратавальніцы.

Усе лепшыя якасці ад бацькоў атрымаў Уладзімір. З малых гадоў у ім з'явілася цяга да малявання, а ў 14-гадовым узросце на першы зароблены ў жыцці грошы купіў фотаапарат і пачаў засвойваць мастацтва фатаграфавання. Пасля заканчэння школы хлопец 5 гадоў вучыўся ў мастацкай школе і ў 1983 г. атрымаў дыплом па спецыяльнасці «мастак-дызайнер і чарцёжнік-канструктар». Некаторы час працаваў у адным з праектных

інстытутаў Мінска і адначасова выкладаў у мастацкай гімназіі. Кіраваў таксама студыяй «Тры цвета», а ў 1999 г. стварыў творчую студыю па вырабе мастацкіх вітражоў

да самага вялікага і цікавага экспаната, магчыма, адзінага ў Беларусі, – дзеючага ветрака вышыняю 3 метры. Маё знаёмства з музеем пачалося менавіта з гэтага экспаната. Уладзімір Андрэвіч перавёз яго з-пад Драгічына, дзе млын стаяў і працаваў з 1936 г. З цягам часу ад яго засталіся толькі ўнутраныя механізмы, а ўся драўляная абшыўка згніла. У. Цвірко прывёз механізмы ў Хадакова, аднавіў драўляныя дэталі, зрабіў крылы. Цяпер ў ягоны этнаграфічны музей-лецішча прыязджае шмат наведнікаў і з Мінска, і з іншых мясцінаў. Усіх іх гаспадар гасцінна сустракае.

«Большой Советской Энциклопедии» выдання 1954 – 1955 гг., таксама папоўніў музей.

На ўчастку У. Цвірко выкапаў сажалку, у якой водзяцца карасі, змайстраваў хатку з Бабай Ягой. Амаль усё ў будынку лецішча-музея, у тым ліку драўляныя лясвіцы, камін, масток праз сажалку ён зрабіў сваімі спрытнымі рукамі, рукамі сапраўднага майстра. Увагу прыцягвае дарожны слуп, дзе на стрэлках пазначаныя адлегласць у кіламетрах ад музея да многіх населеных пунктаў Беларусі, якую У. Цвірко аб'ездзіў і абшыў уздоўж і ўпоперак. Ён аў-

Герб «Дрыя»

ца, становяцца нічыйнымі, хаця і знаходзяцца недзе на балансе як зберагаемыя.

У. Цвірко вырашыў аб'ехаць усю Беларусь, сфатаграфавачы гэтыя аб'екты і напісаць пра іх, каб як мага больш людзей даведаліся пра гістарычнае мінулае нашай Радзімы, а кіраўніцтва краіны каб звярнула ўвагу на гэтыя помнікі мінуўшчыны, якія яшчэ магчыма ажывіць. Перад тым як здзейсніць свой праект, У. Цвірко вывучаў літаратуру, працаваў у архівах, складалаў маршруты падарожжаў. Ён ужо аб'ездзіў і сфатаграфавачы амаль усе гістарычныя помнікі ў Гродзенскай, Мінскай і Брэсцкай абласцях і на большай частцы Магілёўскай, Віцебскай і Гомельскай абласцей. Па падліках Уладзіміра Андрэвіча, толькі на Міншчыне можна пабачыць больш за трыста цікавых аб'ектаў. У выніку атрымалася 150 маршрутаў: па Брэсцкай вобласці – 28, па Віцебскай – 24, па Гомельскай – 8, па Гродзенскай – 36, па Магілёўскай – 14 і па Мінскай – 28.

Летась у мінскім выдавецтве «Турыфо» выйшаў у свет першы даведнік У. Цвірко з серыі «150 залатых маршрутаў маёй Беларусі». На сарака старонках багата ілюстраванага выдання аўтар распавядае пра цікавыя куточки Міншчыны. Кніга выйшла накладам 2 000 асобнікаў, і, па словах аўтара, яе можна набыць у кнігарнях і шапіках «Белсаюздруку». Выданне кнігі ў наш час, вядома, нятанная справа, таму пазней, калі гэты наклад будзе распраданы, У. Цвірко плануе выдаць іншыя даведнікі, у якіх распавядзе пра астатнія маршруты. Мяркую, серыя гэтых кніг стане сапраўдным падарункам краязнаўцам, вучням і ўсім, хто цікавіцца гісторыяй. Трэба сказаць, што летась праект «150 залатых маршрутаў маёй Беларусі» перамог у XI Нацыянальным конкурсе «Залатая Ліцера» як лепшы аўтарскі праект у намінацыі «Лепшыя матэрыялы культурнай і гістарычнай тэматыкі».

У. Цвірко лічыць, што беларусам, якія любяць вандраваць, зусім не абавязкова дзеля новых уражанняў ехаць за мяжу, бо цяжка падлічыць, колькі ў нас малавядомых мясцінаў і малавядомых помнікаў гісторыі. І тут творца, вядома, мае рацыю.

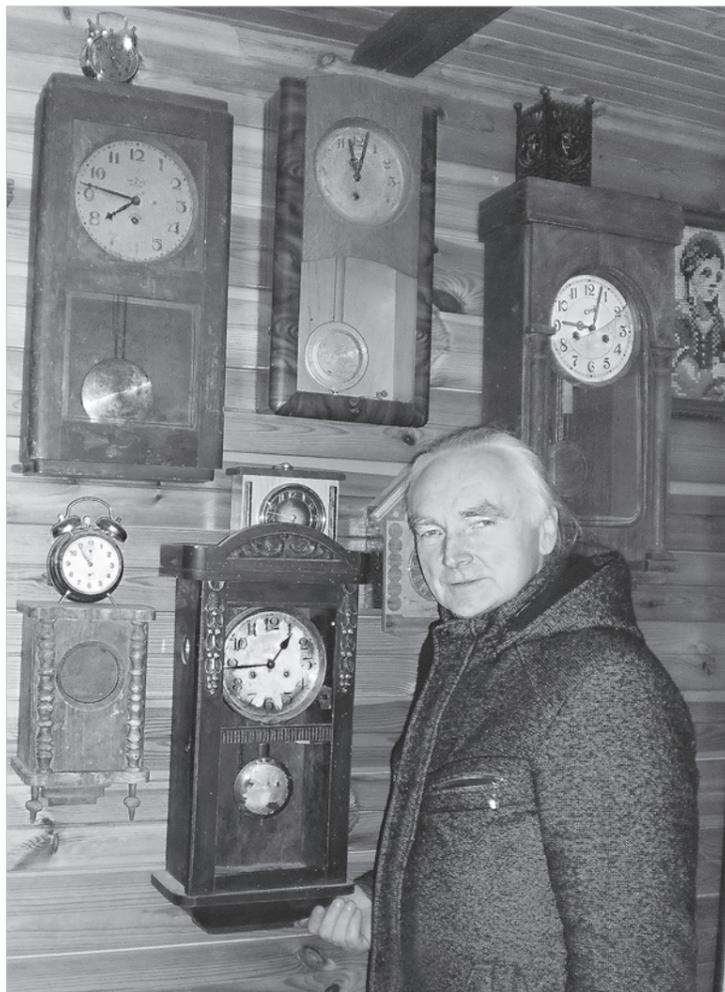
Лявон ЦЕЛЕШ,
г. Дзяржынск

Залатыя маршруты Уладзіміра Цвірко

«Тиффани». Творы мастака знаходзяцца ў Германіі, Аўстрыі, Канадзе, некаторыя працы – у прыватных калекцыях. Неаднаразова яго мастацкія фатаграфіі і графічныя творы былі прадстаўлены на выстаўках. Вядомы Уладзімір Андрэвіч і як мецэнат: ён сам усталяваў мастацкія вітражы ў Свята-Троіцкім храме ў Міры і ў вёсцы Беражыно, што ў Карэліцкім раёне. Акрамя таго, У. Цвірко яшчэ і заўзятая філатэліст: у яго калекцыі налічваецца звыш 18 тысячаў марак.

Жонка творцы Ганна Мікалаеўна працуе дырэктарам невялікай будаўнічай фірмы. Муж і жонка Цвірко вырасталі і выхавалі дзвюх дачок і сына, у іх ёсць ужо дзве ўнучкі і ўнук. Пра ўсё гэта Уладзімір Андрэвіч распавёў перад камінам у адным з утульных пакояў свайго лецішча. Двухпавярховы дом У. Цвірко можна пазнаць здалёк: вакол усіх суседніх лецішчаў – глухія высокія платы, а каля ягонага толькі разныя драўляныя вароты, якія нібыта запрашаюць: «Калі ласка, заходзьце!».

З свайго лецішча У. Цвірко зрабіў вельмі цікавы і змястоўны этнаграфічны музей, сапраўдную дзівосную скарбніцу. У музеі больш за 2 тысячы экспанатаў, ад самага маленькага – камсамольскага значка –

У. Цвірко і яго калекцыя гадзіннікаў

Дарожны ўказальнік на лецішчы

Гісторыя ў этнаграфічным музеі У. Цвірко праглядае на кожным кроку. Ёсць там калекцыя самавараў і гліняных збаноў, збор рэдкіх кніг ды часопісаў, узоры глінянай дахоўкі, якая яшчэ ў старажытныя часы з нашай краіны ішла на экспарт у заходнія краіны. Можна пабачыць у музеі прасы, калаўроты, музычныя інструменты, вышываныя вырабы, некаторым з якіх ужо каля ста гадоў. А пачынаў У. Цвірко свой музей з трох рэчаў, якія засталіся яму ад маці: калаўрота, праса і хлебнай лапаты. З цягам часу многія рэчы дарылі сябры, знаёмыя. Мой падарунак, 40 тамоў

тар праекта «150 залатых маршрутаў маёй Беларусі». Уладзімір Андрэвіч раскажаў, што пад час сваіх паездак бачыў шмат закінутых аб'ектаў, якія не эксплуатаюцца і не падтрымліваюцца ў належным стане. Некалі на іх віселі шылды, што яны зберагаюцца дзяржавай і з'яўляюцца гісторыка-культурнымі каштоўнасцямі. Потым шылды знялі, і паступова гэтыя будынкі знішчаюцца, руйнуюць

1		2		3		4		5		6	
						7		8			
9										10	
				12							
13		14		15		16				17	
	19								20		
	21								22		
23											24
25						26	27		28		29
				30						31	
		32		33							34
35											36
						37	38				
39											
									40		

Уздоўж

1. Загарадная прагулка кампаніяй з закусай на свежым паветры. 5. Калі ... чхнула – да дажджу (прык.). 7. «Чалавек сапраўды падобны да малпы: чым вышэй ён залазіць, тым больш ён дэманструе свой ...». Ф. Бэкан. 9. Пакуль бог у вароты, дык ... цераз плот (прык.). 10. Зімні ... глыбокі – летам хлеб высокі (прык.). 12. Каштоўны камень чырвонага колеру: камень каханья і закаханых, які ўсім прыносіць шчасце і багацце. 13. Гай Юлій Старажытнарымскі палкаводзец, пісьменнік, дзяржаўны і палітычны дзеяч, нарадзіўся ў год Малпы; нарадзіліся ў год Малпы таксама Пётр I, Дж. Бруна, Леанарда да Вінчы, Георгій Жукаў, Дж. Байран. 16. Трапічны салодкі плод. 17. Не тое смешна, што ... мужа б'е, а тое смешна, што муж плача (прык.). 19. Паэт і музыкант, выканаўца ўласных песень. 20. Зваранай рыбе ... не патрэбна (прык.). 21. Самахвальства, франтаватасць (разм.). 22. Месца на галаве, дзе яе пакінулі валасы. 25. У ... дурня адчуваеш сябе крыху разумнейшым (прык.). 26. Сліны не падымеш, а ... не вернеш (прык.). 29. «Вось і ў нашай хаце ... – // Надыходзіць Новы год. // Я жадаю маме з татам, // Каб жылі яны сто год» (прып.). 33. Агульная згода па спрэчных пытаннях; да яго звычайна прыходзяць людзі, народжаныя ў год Малпы. 35. ..., дом, утульнасць; тыя жыццёвыя каштоўнасці, якімі даражаць народжаныя ў год Малпы. 36. Грашовыя сродкі. 37. «Не дай божа з такім лёсам – // Любіць хлопца з доўгім ...: // Каб яго пацалаваць, // Трэба ... адпілаваць» (прып.). 39. Тое, што і схой (разм.). 40. ... гнядая, жарабя рабое – паеў воўк абое (прык.).

Упоперак

1. Смех падоўжвае жыццё, але толькі тым, у каго ёсць ... гумару (прык.). 2. Бяда ў тым доме, дзе ... пяюць, а пёўням волі не даюць (прык.). 3. ..., што зярняць не мае, угару лоб задзірае (прык.). 4. Танцавальны крок. 5. Душа чалавека не ..., не вывернеш (прык.). 6. «Ой, я знаю, знаю, // Хто жаніцца хоча: // Ля пананка ходзіць // І, як ..., рагоча» (прып.). 7. «Малпа курыць папяросу // І дымок пускае з носу. // Запішчалі камары: // «Хопіць, малпа, не куры! // Бачыш, ... ў палоску, // А не курыць папяроску». З верша А. Старынчыка «Малпа курыць папяроску». 8. Вуда для лоўлі рыбы са дна вадаёма. 11. Дабрадушна-жартоўныя адносіны; тое, чым надзелены людзі, народжаныя ў год Малпы. 14. Якім бы ні было ваша ... – яго хопіць вам да канца жыцця (прык.). 15. Для каго праца – ..., для таго жыццё – шчасце (прык.). 17. Від выяўленчага мастацтва. 18. Трутню кожны дзень ... (прык.). 23. Адхон, нахільная паверхня гары. 24. «На дрэве, на суках, між зеленай густой, // ... малпаў раз сядзела». З байкі «Малпы» Кандрата Крапівы, які нарадзіўся ў год Малпы; у гэты ж год нарадзіліся беларускія пісьменнікі М. Чарот, М. Аўрамчык, А. Пысін. 27. У беларускай міфалогіі гаспадар лесу, які апякуецца ўсімі звярамі і птушкамі. 28. Перамяшчэнне куды-небудзь таго, што нясуць. 30. У прыгожым адзенні і ... прыгожая (японская прык.). 31. ... багаты – яму добра, сабака кудлаты – яму цёпла (прык.). 32. На ... не адкажаш смехам – ... пакрыўдзіцца (туркменская прык.). 34. У строху ... па яблыку (прык.). 38. ..., або Вох. Маленькі барадаты чалавечак, які, паводле міфалогіі, жыве пад зямлёй.

Склаў Лявон ЦЕЛЕШ

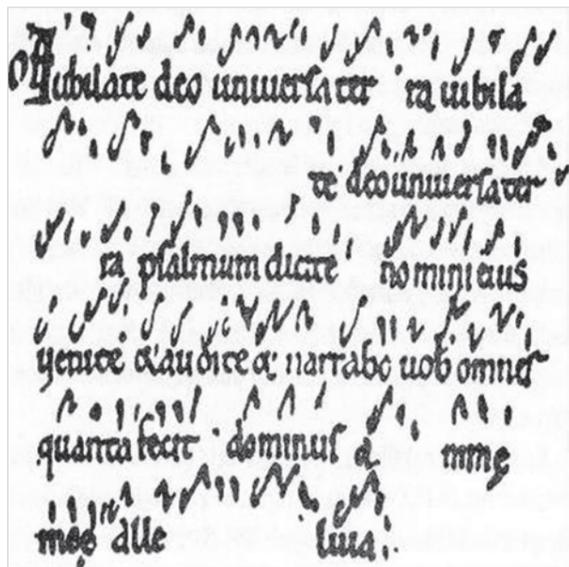
Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

НОТНАЕ ПІСЬМО, натацыя – (ад лац. *notatio* запісанне, абазначэнне), сістэма графічных знакаў для запісу музыкі, а таксама сам запіс.

Узнікла ў старажытнасці. Першапачаткова перададзеныя па слыху мелодыі абазначаліся піктаграфічнымі спосабам (з дапамогай выяваў) або на аснове алфавітаў, ідэаграфічнага (іерагліфічнага) пісьма і лічбаў. У асноўным яны вызначалі вышыню гукаў, зрэдку рытм. Найбольш старажытныя сістэмы натавання кітайская (1300 да н.э.), вавілонская (800

да н.э.), індыйская і грэчаская (400 да н.э. – 400 н.э.). У сярэднія вякі для натавання літургічнай музыкі найбольш карысталіся неўменным пісьмом (спецыяльныя знакі – неўмы – пісаліся над словамі тэксту для напаміну мелодыі песнапенняў). Паступова для больш дакладнага абазначэння вышыні неўмаў пачалі карыстацца лініямі, што не паказвалі дакладную вышыню гукаў, але дазвалялі музыку адрозніваць гукі адносна больш нізкія і больш высокія. Колькасць такіх ліній дасягала 18; сістэмы з некалькіх ліній як бы ўзнаўлялі на паперы струны музычнага інструмента. У XI ст. Гвіда д'Арэцца ўдасканаліў гэты спосаб Н – увёў 4 нотныя лініі, што сталіся прататыпам сучаснага нотнага стану. У пачатку ліній ён змяшчаў літарныя знакі (прататыпы сучасных ключоў), што пазначалі дакладную вышыню запісаных на лініях гукаў. Пазней неўменныя знакі замяненныя квадратнымі або ромбападобнымі нотнымі галоўкамі, што пазначалі толькі вышыню гукаў. Неўменным нотным пісьмом шырока карысталіся для запісу грыгарыянскага харала (адсюль назва харальнае натацыя). У канцы XII ст. пачалі пазначаць працягласць гукаў, узнікла мадальная натацыя, вытокаў якой былі старагрэчаскія метрычныя стопы – модзі (адсюль назва). У пач.

Неўменнае пісьмо

Сістэма чатырох нотных лінеек Гвіда д'Арэцца

XIV ст. ўзнікла т.зв. мензуральнае нотнае пісьмо. Яно адначасова фіксавала вышыню і працягласць гукаў (апошняю вызначала форма нотных галовак) і служыла пераважна для запісу ансамблевай музыкі. Знакі мензуры, што ўстанаўлівалі 3- або 2-дольнасць кожнай нотнай працягласці, змяшчаліся ў пачатку нотнага радка, пры змене мензуры – у сярэдзіне нотнага тэксту. Знакі паўзаў у гэтай сістэме адпавядалі мензуральным працягласцям і насілі іх назвы. У XV – XVII стст. адначасова з мензуральнай існавала літарная або лічбавая сістэ-

ма, т.зв. табулатура, для запісу сольнай інструментальнай музыкі. Табулатура мела шмат разнавіднасцяў, што адпавядалі асаблівасцям асобных інструментаў (напр., клавійная, або арганная, лютневая, для гітары, скрыпкі, цытры, флейты і інш.). Існавалі таксама нацыянальныя табулаты: нямецкая, іспанская, французская, італьянская. Ва ўсходняй Еўропе існавалі самастойныя неўменныя сістэмы натацыі – візантыйская (X – XVIII стст.) і старажытнаруская. У XV ст. уведзеныя дадатковыя знакі для запісу мелізматычных формаў лаў. Старажытнаруская безлінейная сістэма знаменнага нотнага пісьма, як і сам знаменны распеў, была ўласціва помнікам пісьмовай музычнай культуры беларусаў, украінцаў, рускіх, балгараў, сербаў, часткова харватаў. Знакі знаменнага нотнага пісьма адпавядалі 1, 2, 3, 4 і больш гукам, часам цэлым папеўкам, т.зв. калізам. Самыя развітыя мелодыі былі звязаныя з тайназамкнёнымі знакавымі зваротамі – фітамі (да нас дайшло больш за 900). Зберагліся фітнікі – зборнікі, дзе змешчаныя фіты ў іх графічным абрысе і назве, а таксама з разводам (перакладам на больш даступныя і агульнаўжывальныя знакі безлінейнага нотнага пісьма). Побач з сістэмай знаменнай натацыі існавала старажытнаруская безлінейная кандакарная музычная сістэма (ад грэч. кандак – кароткая песня).

(Заканчэнне артыкула ў наступным нумары)